

УДК 340.12

*Гальонкіна Юлія Сергіївна,
ад'юнкт кафедри філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ*

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Стаття присвячена дослідженню юридичної освіти в соціокультурному контексті як організованій системі цінностей і норм. В юридичній освіті як в елементі конкретної культурної епохи у концентрованому вигляді фокусуються панівна світоглядна настанова, характер наукової раціональності, образ людини та картина світу.

Ключові слова: освіта, юридична освіта, право, юрист, університет, якість освіти.

Постановка проблеми. Юридична освіта на цей час зазнає вагомого впливу модернізаційних тенденцій, що набуває певних форм, як-от: формування глобальних просторів вищої освіти та досліджень, зміни в організаційних засадах діяльності вищих навчальних закладів, поширення нових форм організації навчального процесу. Вітчизняна юридична освіта постала перед викликами світоглядного характеру: вона повинна здійснювати власну модернізацію в бік підвищення якості освіти шляхом формування людини нового типу, здатної до інтеграції в сучасне суспільство на новому якісному рівні.

Українське суспільство та його освітня сфера (зокрема і юридична освіта) нині перебувають у стані трансформації, що потребує уваги з боку наукової спільноти. Реформи в царині вітчизняної юридичної освіти потребують якісно наукового обґрунтування, оскільки модернізаційні процеси, що впроваджуються, – це інвестиції в розвиток українського суспільства у XXI ст. Від змісту, якості та динамічності цих процесів залежить характер інтеграції України в європейський та світовий освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання різних аспектів юридичної освіти як соціального феномену були предметом наукової зацікавленості вітчизняних філософів права та правознавців: О. Бандури, В. Бліхара, В. Вовк, С. Гусарева, М. Костицького, В. Кравця, О. Кудерміної, Г. Петрової, В. Слівінського, О. Тихомирова. Але при цьому вченими не піднімалися питання щодо юридичної освіти як соціокультурного феномену.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є вивчення юридичної освіти в соціокультурному контексті як організованої системи цінностей і норм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Донині не існує єдиного загально визнаного визначення юридичної освіти, що зумовлено її багатогранністю та неоднозначністю як соціокультурного явища. На наше переконання, якнайбільш повно неоднозначність юридичної освіти висвітлив наш сучасник В. Ткаченко, виокремивши три основні значення сучасної юридичної освіти у вітчизняному інтелектуальному просторі:

1. Юридична освіта є процесом, для якого характерна передача та засвоєння знань про право; 2. Юридична освіта є інституційним явищем – існує система навчальних закладів, які здійснюють діяльність з підготовки юристів; 3. Юридична освіта є різновидом професійної освіти, оволодінням необхідними знаннями і навичками з професії юриста та юридичної спеціальності, тобто вона є результатом, якого вдається досягти внаслідок навчання [8].

Як на нас, то не можна остаточно погодитися з позицією В. Ткаченка, оскільки в його концепції відбулося ототожнення явищ правової та юридичної освіти. Саме тому заслуговує на увагу наукова розвідка сучасного вітчизняного філософа права В. Бігуна, який наголошує, що вища юридична освіта є необхідною складовою юридичної професії, водночас досі не існує єдиного визначення поняття «юридична освіта». Цей вид освіти визначають як елемент загальної правової освіти і як галузь вищої освіти, як базис юридичної професії та як запоруку професійної компетентності правника, як середовище формування нового покоління правників і як один з інструментів реалізації соціальної функції права, як критерій соціальної стратифікації та як специфічний вид підприємницької діяльності, як шлях розбудови політичної кар'єри та як спосіб реалізації особистих амбіцій тощо. Цілком слушно вчений зауважує, що «зміст і обсяг «юридичної освіти» як поняття та об'єктивного явища залежить від багатьох чинників – її історії, організації та організаторів, правової системи, загальних освітніх завдань і мети, конкретної епохи та її власних складових [2].

Ми дотримуємося думки, що юридична освіта як планомірно організований процес формування спеціальних знань у межах спеціальних освітніх утворень виникла в середньовічній Європі. В Україні формальна вища юридична освіта сягає своїм корінням XVIII ст.: 20 січня 1661 р. польський король Ян Казимир підписав диплом, за яким надав Львівській Єзуїтській колегії «гідності Академії і титулу Університету» [2]. Нині цей навчальний заклад має назву – Львівський національний університет імені І. Франка. Він є найстарішим в Україні навчальним закладом, де здійснюється підготовка фахівців-правознавців. Відкриття університетів з обов'язковим юридичним факультетом на території України датоване XIX століттям: у Харкові це сталося 1805 року, у Києві – у 1835 р., в Одесі – 1865 р.

Зміни в сутнісних характеристиках вітчизняної юридичної освіти сьогодні були зумовлені низкою причин: здобуттям незалежності Україною, тяжінням до європейських соціальних і правових цінностей, поступовим зміщенням акцентів з інтересів держави до інтересів людини тощо.

Сучасну вітчизняну юридичну освіту можна розглядати як складову єдиного європейського культурного простору. Це пояснюється тим, що Україна за своєю спрямованістю завжди була проєвропейською. Незважаючи на територіально-національну диференціацію своїх складових частин, Європа сприймається цілісною: суть такої цілісності полягає в єдності культурно-інтелектуальної спрямованості, вибудованої на загальних історичних, світоглядних засадах як базових реаліях, у контексті яких і відбувається ідентифікація європейця себе саме як «європейського». Свого часу відомий представник «державницької школи» в історіографії Іван Лисяк-Руданський так характеризував «європейськість»: «Для історика Європа – це щось більше, ніж великий півострів євразійського суходолу; вона – сім'я народів, які, попри політичну розокремленість та нерідкі жорстокі антагонізми в минулому, поділяють культурну та суспільну спадщину. Не все, що географічно розташоване в Європі, належить до неї історично. Наприклад, колишня Османська імперія, що впродовж кількох століть займала

більшість європейського континенту, напевне не входила до складу європейської культурної спільноти. Це саме стосується і мусульманських держав середньовічної Іспанії. Більшість істориків згодна з тим, що Московщину – Росію XIV–XVII століть не слід вважати європейською за своєю сутністю країною» [6, с. 512].

Сьогодні як у світі, так і в Україні юридичній освіті приділяється багато уваги. Для нашої держави питання ефективності юридичної освіти асоціюються з напрямом розвитку її майбутнього. Глобалізований світ вимагає від усіх країн віднайдення спільних точок дотику заради забезпечення стабільності й комфортності життя.

Своєю чергою, Н. Гудкова відзначає: «Освіта є найважливішою складовою культури..., відбувається трансляція культурного досвіду поколінь. Культурна функція освіти визначена цілями соціалізації людини, формуванням творчих здібностей особистості, передачею духовних цінностей і соціальних норм. Ця функція набуває особливого звучання в епоху глобалізації соціального життя, оскільки стабілізує розвиток соціальних інститутів. Освіта відтворює культуру у всьому розмаїтті загальнолюдського, національного та особистісного її змісту, і при цьому формує і задовольняє потреби людей в духовних цінностях, наукових знаннях, ідеалах, сенсах та інших світоглядних елементах, необхідних для становлення особистості» [4].

Юридична освіта є однією з соціокультурних цінностей. За великим рахунком, юридична освіта – це процес, у якому органічно поєднані навчання, вчення і виховання, під час якого формується не лише юрист-професіонал, але і юрист-особистість. Як наголошує Д. К. Біляев, немає спеціальних генів, наприклад, гуманізму або альтруїзму чи генів антисоціальної поведінки, але є генетично детерміновані властивості психіки, сполучення яких, змінюючись під впливом соціальних умов, сприяє формуванню людини з високим почуттям совісті, що виробляє імунітет не лише до злочинної діяльності, але й до кар'єризму й жадібності, або ж людини, що погано розуміє, що таке совість з усіма наслідками, які з цього випливають [1, с. 5].

Юридична освіта донині утримує статус престижної та бажаної. Для більшості студентів одержання юридичної освіти є запорукою забезпеченого та успішного (в кар'єрному сенсі) життя. Як і будь-яке соціальне явище, юридична освіта є похідною від соціокультурного контексту та постає виразником і втіленням нарративів конкретної культури. Принаймні, в європейській культурі юридична освіта як ознака обраності й престижності сягає своїм корінням Середньовіччя – саме в ці часи відбувається формування нових навчальних закладів – університетів, основне завдання яких полягає в органічному поєднанні навчальної та наукової роботи. Ідея університету з моменту свого формулювання опанувала тривалий шлях (від ідеї формування людини за бажаним взірцем (професійні стандарти) до ідеї випускника-компетентного фахівця), що, власне, і прагнула з'ясувати Л. Ямпольська у своїй праці «Концептуалізація класичної ідеї університету». Ідея університету співіснує з культурософськими теоріями освіти, сформульованими, з одного боку, як адекватні класичному стилю філософського мислення, що пропонують вбачати в освіті сходження до заданих взірців та ідеалів розвитку. З іншого, – як прототип сучасного неklasичного розуміння освіти як постійного процесу, що ніколи не припиняється, становлення людини [9, с. 10].

Попри те, що нині в ідеї університету констатовано вагомні змістовні зміни, юридичний факультет зберігається в структурі університетів як одна з головних його складових. Світоглядні зміни, культурні й соціальні потрясіння, змінення кордонів і державно-політичних утворень не змогли вплинути на особливий статус юридичного факультету як такого. Відійшли в минуле теологічні факультети, що були невід'ємною

архітектонічною складовою середньовічного університету (не існує більше єдності суспільства з релігією), відокремилися (переважно скрізь) від класичних університетів медичні факультети. Наразі ми навіть спостерігаємо дисонативне з ідеєю університету (за структурою і сутністю), але реальне існування «технічних», «медичних» та інших університетів. Своєрідна «вічність» юридичних факультетів в університетах пов'язана з визнанням особливої ролі права у межах європейської культури та закріпленням правового порядку. За переконанням В. Ляшенко, у європейській культурі право трактовано як засіб соціальної організації з високим ступенем індивідуалізму, де інститут прав людини «працює» як сфера людської свободи, а закон розуміється як можливість діяти [7, с. 13].

До того ж, юридична освіта належить до так званих світських напрямів підготовки фахівців. Право (правознавство, наука права) віднесено до світських «інтелектуальних дисциплін», а сучасна революція в освіті створила механізми, за допомогою яких нові культурні стандарти, переважним чином ті, що втілені в інтелектуальних дисциплінах та інституалізуються, частково заміщують традиційну релігію.

Потреба в дослідженні явища юридичної освіти в соціокультурному контексті та межах філософсько-правового дискурсу визначена тим, що як явище культури її достатньою мірою не вивчено, а тому прихованими залишаються її філософські й культурологічні засади.

Тим більше невиявленою залишається залежність змістовного наповнення юридичної освіти від домінуючих в конкретну епоху стилю філософського мислення, характеру наукової раціональності, панівної світоглядної настанови та образу людини. Останній, на думку відомого антрополога К. Гірца, буде сформульований точніше, якщо культуру, в межах якої живе людина, «краще розглядати не як комплекси конкретних патернів поведінки – звичаїв, традицій, кластерів звичок, – як це взагалі було заведено робити, а як набір контрольних механізмів – планів, рецептів, правил, інструкцій (того, що комп'ютерники називають «програмами»), – що керують поведінкою» [3, с. 56]. Причому слід мати на увазі, що освіта має дві іпостасі: це абсолютно-тотальний соціокультурний факт, існування якого не залежить від конкретної особи чи груп; водночас вона є конкретною соціальною структурою, яку людство продукує і програмує відповідно до своїх доктринальних настанов. Як відзначає А. Карпов, «освіта виникає і твориться з самої себе в результаті розвитку людських колективів і культурно опосередкованої поведінки людини в спільнотах, які використовують досвід минулого і піклуються про майбутнє» [5].

Висновки. Виокремлення юридичної освіти як самостійного напрямку підготовки фахівців (як і будь-якого іншого) пов'язане з соціальним запитом, що є актуалізацією реальних суспільних відносин та рівня економічних відносин у суспільстві: ринок і бюрократизація суспільства – основні чинники розвитку юридичної освіти та юридичної професії. Освіта є передумовою професії: для професійної діяльності компетентності зазвичай досягають лише за допомогою прогресивної формальної освіти, яка зосереджена сьогодні в академічних умовах. Сучасний університет став замковим каменем професійної арки. Професія в чистому вигляді – це академічна професія, професія пошуку і передавання знань. Вона оточена колом професій, присвячених застосуванню знань до завдань суспільного порядку (право), здоров'я (медицина), ефективності державних і приватних організацій (адміністрація), ефективного використання ресурсів поза соціальним середовищем (технологія) тощо.

Список використаних джерел

1. Беляев Д. К. Современная наука и проблемы исследования человека / Д. К. Беляев // Вопросы философии. – 1981. – № 3. – С. 18–26.
2. Бігун В. Юридична освіта в Україні та США [Електронний ресурс] / В. Бігун – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=216>. – Назва з екрана.
3. Гірц К. Інтерпретація культур / К. Гірц. – Київ : Дух і Літера, 2001. – 542 с.
4. Гудкова Н. Идеал образованного человека в истории культуры : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Н. Гудкова. – Тюмень, 2006. – 135 с.
5. Карпов А. О. Культурно-историческая эпистема образования: от античности до общества знаний / А. О. Карпов // Вопросы философии. – 2016. – № 1. – С. 5-16.
6. Лисак-Руданський І. Україна між Сходом і Заходом / І. Лисак-Руданський // Історія філософії України. Хрестоматія : навч. посіб. / укл. : М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко [та ін.]. – Київ : Либідь, 1993. – 560 с.
7. Ляшенко В. М. Європейське право як феномен духовно-практичного освоєння світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / Ляшенко Вікторія Миколаївна. – Київ, 1999. – 16 с.
8. Ткаченко В. Д. Юридична деонтологія : підручник / В. Д. Ткаченко. – Харків : Одіссей, 2006. – 256 с.
9. Ямпольская Л. И. Концептуализация классической «идеи университета» в неклассическом варианте / Л. И. Ямпольская. – Томск : STT, 2014. – 228 с.

Гальонкина Ю. С. Юридическое образование социокультурный феномен

Статья посвящена исследованию юридического образования в социокультурном контексте как организованной системе ценностей и норм. В юридическом образовании как в элементе конкретной культурной эпохи в концентрированном виде фокусируются господствующая мировоззренческая установка, характер научной рациональности, образ человека и картина мира.

Ключевые слова: образование, юридическое образование, право, юрист, университет, качество образования.

Galyonkina Y. S. Law education sociocultural phenomenon

The article investigates the legal education in the socio-cultural context as an organized system of values and norms. In legal education as an element in a particular cultural epoch in concentrated form the dominant ideological focus setting, the nature of scientific rationality, the image of man and world view.

Key words: education, legal education, law, lawyer, university education quality.

